

‘नम्रता’ उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन

शोधार्थी

सपना भट्टराई

क्याम्पस क्रमाङ्क र शैक्षिक वर्ष : ३७ (२०७०/७२)

त्रि.वि.दर्ता नं. : ९-२-७३७-७५-२०१०

दोस्रो वर्षको परीक्षा क्रमाङ्क : २१८००२५ (२०७२)

नेपाली शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर उपाधिका निमित्त प्रस्तुत शोधपत्र

शोधपत्र पेस गरेको मिति -

वि.सं : २०७५।०८।१०

इ.सं : २६, नोभेम्बर, २०१८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

शिक्षाशास्त्र सङ्काय

जनता बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली शिक्षा विभाग

इटहरी, सुनसरी

शोधपत्र भाइभा भएको मिति-

वि.सं : २०७५।०८।१८

इ.सं : ४, डिसेम्बर २०१८

प्रतिबद्धता

म शोधार्थी सपना भट्टराई यो प्रतिबद्धता जाहेर गर्दछु प्रस्तुत शोधपत्र मेरो मौलिक अनुसन्धान हो । शोधपत्रको कुनै अंश समेत कहीं कतैबाट साभार गरिएको छैन । यदी कहीं कतैबाट हुबहु नक्कल गरेको प्रमाणित भए त्यसबाट आउने सबैखाले परिणामहरूको सामना गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु । कुनै स्रष्टाका सामग्री हुबहु सारेको स्थानमा गर्भे टिप्पणी प्रयोग गरिएको छ । तसर्थ यो शोधपत्र नितान्त मौलिक भएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

शोधार्थी

.....

सपना भट्टराई

मिति : २०७५ । ०८ । १८

इ.सं. २६, नोभेम्बर, २०१८

जनता बहुमुखी क्याम्पस

०२५ - ५८१३००
५८००६४

इटहरी, सुनसरी

स्थापित : २०४५

(त्रिभुवन विश्वविद्यालय र उ. मा. शि. परिषदबाट सम्बन्धन प्राप्त)

विज्ञान, व्यवस्थापन, मानविकी तथा शिक्षाशास्त्र सङ्काय

प.सं.
च.नं.

मिति :

शोधनिर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय जनता बहुमुखी क्याम्पस नेपाली शिक्षा विभागअन्तर्गत एम.एड. दोस्रो वर्षका विद्यार्थी सपना भट्टराईले नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत 'नम्रता' उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । प्रस्तुत शोधपत्र सम्बन्धित तहका निमित्त उपयुक्त भएकाले आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७५/०८/१०

.....

नवीनकुमार शर्मा

(शोध निर्देशक)

नेपाली शिक्षा विभाग

जनता बहुमुखी क्याम्पस

इटहरी, सुनसरी

जनता बहुमुखी क्याम्पस

२०२५ - ५८९३००
५८००६४

इटहरी, सुनसरी

स्थापित : २०४५

(त्रिभुवन विश्वविद्यालय र उ. मा. शि. परिषदबाट सम्बन्धन प्राप्त)
विज्ञान, व्यवस्थापन, मानविकी तथा शिक्षाशास्त्र सङ्काय

प.सं.
च.नं.

मिति :

स्वीकृति पत्र

यस विभागका शोधार्थी भावना पोखेलले तयार पार्नुभएको ऐना कथासङ्ग्रहका पात्रहरूको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र नेपाली शिक्षा विषयमा स्नातकोत्तर तहको लागि शोधपत्र तयार पार्न उपयुक्त ठहरिएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

क्र.सं.	नाम	पद	हस्ताक्षर
१.	मदनराज बराल	विभागीय प्रमुख	.....
२.	प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी	बाह्य विशेषज्ञ	.....
३.	मदनराज बराल	शोधनिर्देशक	.....
४.	नवीनकुमार शर्मा	सदस्य शोध निर्देशन समिति	.....

मिति वि.सं

ई.सं

कृतज्ञता

अनुसन्धान एउटा जटिल कार्य हो । अनुसन्धान कार्यमा गरिने व्यवस्थित अध्ययन क्रम, सामग्री संकलन, सामग्रीको सत्यता निर्धारण, विश्लेषण तथा ती सम्पूर्ण सामग्रीहरूको प्रमाणिक स्पष्टीकरण समेत प्रस्तुत गरेर तयार पारिने विशेष कार्य शोध भएकाले यस कार्यका लागि कडा मेहनतको आवश्यकता पर्दछ । त्यसैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गतको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपा.शि ५९८ को प्रयोजनको लागि 'नम्रता' उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको हो ।

अनुसन्धान कार्य सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्नका लागि एक्लो प्रयासले असम्भव हुने भएकाले यस कार्यलाई सफल पार्न शीर्षक चयन देखि शोधपत्र तयार पारुन्जेलसम्म निरन्तर सहयोग एवम् निर्देशन प्रदान गर्नु हुने जनता बहुमुखी क्याम्पसका नेपाली शिक्षा विभागका शिक्षक नविनकुमार शर्माज्यू, प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । साथै प्रत्यक्ष र परोक्ष रूपमा उचित मार्गनिर्देशनका साथ घचघचाउँदै निरन्तर अगाडि बढ्न प्रेरणा दिने यस क्याम्पसका नेपाली भाषा शिक्षा विभागका विभागीय प्रमुख श्रद्धेय गुरु मदनराज बरालज्यू, प्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । त्यसै गरी यस क्याम्पसका नेपाली भाषा शिक्षा विभागका सम्पूर्ण गुरुहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै जनता बहुमुखी क्याम्पसका शिक्षाशास्त्र सङ्काय प्रमुख, क्याम्पस प्रमुख एवम् सम्पूर्ण क्याम्पस परिवारप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत अध्ययन कार्य सम्पन्न गर्दा तयार गर्न आवश्यक पूर्वकार्यको समीक्षा गर्न विभिन्न विद्वानका पुस्तक, लेख रचना तथा विभिन्न कृतिहरूको छनोट गर्न सहयोग गर्नुहुने क्याम्पस प्रशासन तथा पुस्तकालयका कर्मचारी मित्रहरू प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु र पुराना शोध र शाधार्थीहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यसै गरी यस शोधपत्र तयार पार्नका लागि आवश्यक पर्ने सामग्री उपलब्ध गराई सहयोग गर्नु हुने पुस्तकालय परिवार मित्रहरू र यसमा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा साथ र सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण सहयोगी हातहरू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै समुचित मूल्याङ्कनका लागि यो शोधपत्र नेपाली भाषा शिक्षा विभागको मूल्याङ्कन समिति समक्ष पेश गर्दछु ।

सपना भट्टराई

शोधसार

शोध शीर्षक	‘नम्रता’ उपन्यास
शोध निर्देशक	नवीनकुमार शर्मा
शोधार्थी	सपना भट्टराई
क्याम्पस विभाग	जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी नेपाली शिक्षा विभाग
शैक्षिक वर्ष	२०७०/०७२
पृष्ठ सङ्ख्या	७९
अध्याय सङ्ख्या	पाँच
समस्या कथन	चयन, विचलन, समानान्तर र चरित्रका आधारमा ‘नम्रता’ उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन गर्नु समस्या कथन रहेको छ।
उद्देश्य	‘नम्रता’ उपन्यासमा प्रस्तुत चयन, विचलन, समानान्तरता र उपन्यासभित्र रहेका पात्रहरूको चरित्रका बारेमा शैलीवैज्ञानिक अध्ययन विश्लेषण गर्नु रहेको छ।
शोधविधि	यस अध्ययन मूलतः पुस्तकालयीय अध्ययन विधिमा केन्द्रित रहेर उपन्यासको विश्लेषण गरिएको छ।

निष्कर्ष

चर्चित आख्यानकार कृष्ण अविरलद्वारा लिखित ‘नम्रता’ उपन्यासकी प्रमुख पात्र नम्रताको जीवन भोगाइसँग सम्बन्धित छ। नम्रताले आफूभन्दा गरिब केटा गोविन्दसँग प्रेम गरेका कारण बाबुबाट शारीरिक र मानसिक यातनापाइ उनको जीवन विच्छिन्न बन्न पुगेको र अचेत अवस्थामा पनि आफ्नै प्रेमीको नाम बारम्बार लिइ रहँदा पनि उनलाई बाबुआमा, आफन्त, छरछिमेकी कसैले पनि उनको उपचार गराउन सक्दैनन्। उपचारका सट्टा नम्रताको चाँडै मृत्युको कामना गरिएकाले शिक्षित समाजकी धनी, सम्पन्न घरकी छोरी भएर पनि नम्रताले पाएको शारीरिक र मानसिक पीडा र दुःखी जीवन अवस्थाको चित्रण यस उपन्यासमा गरिएको छ।

यस उपन्यासमा किशोर अवस्थामा हुने प्रेम र त्यसप्रति किशोर किशोरीहरूलाई घरपरिवार, आमाबाबुले कस्ता व्यवहार गर्नु पर्दछ भन्ने कुराको सचेत गराएको देखिन्छ । यस उपन्यासले हरेक किशोरकिशोरीहरू, आमाबाबु र प्रेममा पीडा पाएका युवायुवती सबैलाई शिक्षा दिन सचेत गराउन खोजेको कुरालाई छर्लङ्ग प्रस्तुत गरी सचेत शिक्षा दिन यो कृति सफल भएको छ ।

विषयसूची

विषयवस्तु	पृष्ठ सं.
अध्याय-एक : परिचय	
१.१ पृष्ठभूमी	१
१.२ समस्या कथन	२
१.३ अध्ययनको औचित्य तथा महत्त्व	२
१.४ अध्ययनका उद्देश्यहरू	३
१.५ अध्ययनको परिसीमा	३
१.६ पारिभाषिक शब्द	४
अध्याय-दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा तथा धारणात्मक संरचना	
२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा	५
२.२ पूर्वकार्यको उपयोगिता तथा कार्यान्वयन	८
२.३ सैद्धान्तिक संरचना तथा धारणात्मक संरचना	९
२.३.१ कथानकको विकासक्रम	१०
२.३.२ चरित्रको वर्गीकरण एवम् विश्लेषणका आधार	११
२.३.३ कृति विश्लेषणको शैलीवैज्ञानिक आधार	१३
अध्याय-तीन : अध्ययन विधि/प्रक्रिया	
३.१ अध्ययनको संरचना	१९
३.२ जनसङ्ख्या र नमुना	१९
३.३ नमुनाको छनोट प्रक्रिया	१९
३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन	१९
३.४.१ प्राथमिक स्रोत	२०
३.४.२ द्वितीयक स्रोत	२०

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया	२०
३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण र व्याख्या प्रक्रिया	२०
अध्याय-चार : परिणाम र छलफल	
४.१ नम्रता उपन्यासको कथानकको विश्लेषण	२१
४.२ फ्रेटागको पिरामिडअनुसार नम्रता उपन्यासको विश्लेषण	३८
४.३ नम्रता उपन्यासका पात्रहरूका शैलीवैज्ञानिक विश्लेषण	४०
४.४ विचलन र समानान्तरताको आधारमा नम्रता उपन्यासको विश्लेषण	५३
४.४.१ विचलन	५३
४.४.२ समानान्तरताको परिचय	५६
४.५ सारांश	५७
४.६ चयनका आधारमा नम्रता उपन्यासको विश्लेषण	५८
४.६.१ परिचय	५८
४.६.२ शब्द चयनका आधारमा नम्रता उपन्यास	५८
४.६.२.१ तत्सम शब्द चयन	५८
४.६.२.२ तद्भव शब्द चयन	५९
४.६.२.३ आगन्तुक शब्द चयन	५९
४.६.२.४ भर्त्ता तथा अनुकरणात्मक शब्द चयन	६०
४.६.३ नामको चयन	६०
४.६.४ सर्वनामको चयन	६१
४.६.५ विशेषणको चयन	६२
४.६.६ क्रियापदको चयन	६२
४.६.७ क्रियाविशेषणको चयन	६३
४.६.८ निपतको चयन	६४
४.६.९ वाक्य चयन	६४

४.६.१० चिह्न चयन	६५
४.६.११ उखान र लोकोक्तिको चयन	६७
४.६.१२ सारांश	६७
अध्याय-पाँच : निष्कर्ष, सुझाव तथा उपयोगिता	
५.१ अध्यायगत सारांश	६९
५.२ निष्कर्ष	७०
५.३ उपयोगिता / कार्यान्वयन	७०
५.३.१ नीतिगत उपयोगिता	७०
५.३.२ कार्यान्वयन तह	७१
५.३.३ आगामी अनुसन्धानका लागि शीर्षकहरू	७१
सन्धिसूची	